

631.141
Ռ-79

ԳՅՈՒՂԱՑԻԱԿԱՆ ՀՈՂԱՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ

ԱՅԲՈՒԲԵՆԸ

ԽՍՀՄ ԺՈՂՈՎՈՐԴՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
Մ Ո Ս Կ Վ Ա

1926

30 JUL 2010

631.4
Թ-39

✓

Ն. Պ. ՌՈՒԴԻՆ

ԳՅՈՒՂԱՑԻԱԿԱՆ
ՀՈՂԱՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ
ԱՅԲՈՒԲԵՆԸ

Խմբագրութեամբ
Հայաստանի Ս. Ն. Հ. Հոգ-
ժողովմամբ Խմբ.-Հրատարակչ. Էդլեգիայի

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԶԵՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՄՈՍԿՎԱ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ԷԴԼԵԳԻԱ

Библиотека

1926

12634.52

24.03.2014

15890

Напечатан в типографии Госиздата
„Красный Пролетарий“. Москва,
Пименовская ул., д. № 16,
в количестве 3000 экз.
Главлит № 64079

I. ԳԾՈՒՂԱՑԻՔ ԻՐԵՆՔ ՊԵՏՔ Ե ՀՈԳ ՏԱՆԵՆ ԻՐԵՆՑ ՀՈՂԵՐԻ
ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ.

Համաշխարհային պատերազմն ու նրանից հետո քաղաքացիական կռիվները չափազանց քայքայեցին ու թուլացրին գյուղացիական տնտեսությունը: Նորից նրան վնաս էր հասցրել ու բարելավելու համար ամենից առաջ պետք է հողը կարգի բերել: Առանց դրան՝ ծախս անել տնտեսությունը բարելավելու համար, կնշանակե աշխատանքն ու փողը ջուրը քցել:

Հողը կարգավորելու մասին առաջին հերթին պետք է մտածեն, հոգ տանեն ու աշխատեն գյուղացիք: Ի հարկե պետությունը նրանց կոգնի իրեն ուժերով, որենքներով, հողաչափերով ու գյուղատնտեսներով: Բայց յեթե գյուղացիք իրենք չլծվեն հողաշինարարություն գործին, չհասկանան նրա ոգուտն ու շահը և այն չհամարեն իրենց ապրուստի գլխավոր գործը, վոչ մի ոգնություն այստեղ նրան չի փրկի: Հողաշինարարությունն ամենից առաջ հենց իրեն՝ գյուղացիության գործն է:

Գիտությունն ու կյանքի հասարակ հաշիվները ցույց են տալիս, վոր բարեկարգված հողի վրա տնտեսությամբ պարապելը մի քանի անգամ ավելի հարմար է ու ձեռնատու, քան չբարեկարգված հողի վրա: Այս պատճառով ել ամեն մի գյուղ պետք է ստուգի, կանոնավոր դրություն մեջ է գտնվում իր հողերը, թե՞ չէ: Յեթե նրանցում անկարգություն նկատվի, այդ դեպքում գյուղը պետք է հողաշինարարության անցնի անմիջապես, առանց հետաձգելու այդ գործը հեռավոր ապագային:

II. ՎՈՐՆ Ե ՀՈՂԱՅԻՆ ԱՆԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ:

Գյուղացիական հողերի ոգտագործման մեջ չափազանց շատ և ամեն տեսակի անբարեկարգություններ կան:

Առաջին անբարեկարգությունը հողացրվածությունն է: Բոլոր գյուղերում ամեն մի ծուխ հանդի գանազան մասերում ունենում է շատ, իսկ յերբեմն մի քանի տասնյակ հողամասեր: Այդ հողամասերը լինում են մանր և մեծ մասամբ անկանոն ձևերով: Պատահում է, վոր գյուղացու հողամասի մեջ սուր սեպի նման կամ նեղ շերտով մտնում է հարևանի հողամասը կամ թե մանր հողամասերը մտնում են իրար մեջ:

Յրկրորդ անբարեկարգությունը՝ հողերի հեռուրնկած լինելն է: Այս դեպքում հողի առանձին կտորները կամ դաշտի ծայրերն ընկած են լինում բնակավայրերից վերստերով հեռու ու հողատերերը իրենց հողերը գնալու համար ստիպված են լինում չափազանց յերկար տարածություններ կտրել:

Յերրորդ անբարեկարգությունը հողերի սահմանների անկանոնությունն է: Քիչ է պատահում, վոր հողաբաժինը լինի կլոր, քառակուսի կամ ուղղանկյուն: Մեծ մասամբ սահմաններն անկանոն են. գանազան վոլորումներով, սեպաձև ու ծռված:

Զորրորդ անբարեկարգությունը կայանում է նրանում, վոր հաճախ գյուղի հողաբաժնում պակասում են վորոշ հողատեսքեր: Որինակ, պակասում է արոտատեղը, խոտհարքը և այլն: Կան գյուղեր, վոր ուժասպառ են լինում առանց արոտատեղերի, իսկ մյուսներում այդ արոտատեղերն այնքան շատ են, վոր ամբողջովին չեն ոգտագործվում: Քիչ կարելի չե հանդիպել այնպիսի գյուղի, վորտեղ տնտեսության համար անհրաժեշտ հողատեսքեր՝ (հարմար տնտեսղեր, վարելահող, խոտ-

հարք և արոտատեղի) լինեն: Յեղած դեպքումն էլ նրանք կանոնավոր դասավորված չեն:

Հինգերորդ անբարեկարգությունը ջրային հարցի անբարեհաջող վիճակն է: Կան շատ գյուղեր ու տնտեսություններ, վորտեղ ջուրը կամ չի բավարարում տնտեսության կարիքներին, կամ հատկությամբ վատն է, անպետք ու անառողջ: Շատ գյուղեր տանջվում են՝ անասուններին ջրելու տեղ չունենալու պատճառով: Մյուսներում լճակներն ու ջրհորները չորանում են, մի քանիսում էլ վատ ջրի պատճառով անվերջ են ամեն տեսակի հիվանդությունները:

Վեցերորդ անբարեկարգությունը մեր գյուղերում ճանապարհների բացակայությունն է: Մենք միջգյուղյա ու մանավանդ դաշտի ճանապարհներ քիչ ունենք: Յեղածներն էլ մեծ մասամբ վատ են: Շատ գյուղերում վորոշ հողամասերին մոտենալու կարճ ճանապարհ չկա. նրանց հասնելու համար պետք է հեռավոր պտույտներ անել կամ անցնել ուրիշ հողերով: Մեր վատ ճանապարհներին սայլերը ջարդվում, մեքենաները փչանում, իսկ մարդիկ ու տավարը տանջվում են:

Յոթերորդ անբարեկարգությունն այն է, վոր գյուղերը համարյա թե միշտ լաց են լինում սակավահող ու թյունից: Բայց հաճախ հենց նույն տեղում իրենց կողքին դատարկ ընկած են վայրի ու անխնամ հողեր: Կան շատ ճահիճներ, վորոնց կարելի չե լավ մարգագետիններ դարձնել: Կան չոր, անբերրի տեղեր, վորոնք ջուր են պահանջում՝ վերականգնանալու ու պտղաբեր դառնալու համար:

Ութերորդ անբարեկարգությունը մեր գյուղերից շատերում բազմաթիվ տներից բաղկացած մեծ հասարակությամբ տնտեսություն վարելն է: Կան գյուղեր, վորտեղ տները հաշվում են հարյուրներով, մինչև անգամ հա-

զարներով: Այդպիսի գյուղերում ժողովներն ել կայանում են հազարավոր մարդկանցով, վորոնք դժվարանում են իրար մեջ համաձայնության գալ գյուղական բարդ խնդիրների վերաբերյալ: Մինչև վոր այդպիսի գյուղերը չբաժանվեն փոքրիկ գյուղամասերի ու գյուղակիների, հողային ու տնտեսական գործերի շուրջը մշտական վեճեր ու դժգոհություններ են տեղի ունենալու: Այդ գյուղերի դաշտերի ծայրերը շատ հեռու յեն: Մի խոսքով այդպիսի հողերը կառավարելը շատ դժվար է ու անհնարին:

Ի ն ն է ր ո Ր դ անբարեկարգությունը հողի խրախուսիչ ու սահմանների վեճերն են: Շատ հասարակություններ ու առանձին տնտեսություններ դատ են վարում հողի համար՝ առանց իմանալու իրենց իրավունքներն ու սահմանները: Ել ինչ տնտեսություն, յերբ չգիտես, թե ո՞ւր և ինչպե՞ս կարող ես տնտեսություն վարել: Դատավարության ընթացքում վիճելի հողը մեծ մասամբ մնում է անմշակ ու առանց յեկամուտի: Փոխանակ խաղաղ ու բարեկամական հարևանության, գյուղացիների մեջ վեճեր ու կռիվներ են տեղի ունենում: Դատավարության համար փող են ծախսում ու աշխատանքի թանկագին ժամանակը կորցնում: Մինչև վոր ամեն գյուղ, յուրաքանչյուր տնտեսություն չիմանա իրա հողային անվիճելի իրավունքը ու հաստատ սահմանները, հանգիստ տնտեսությամբ պարապելը հնարավոր չի լինի:

Վ է ր ջ ա պ է ս, տ ա ս յ է ր ո Ր դ անբարեկարգությունն այն է, վոր շատ գյուղերում հողը կանոնալոր չի բաժանված: Գյուղական մի քանի ընտանիքներ ու ժառանգ են լինում առանց հողի, կամ քիչ ու վատ հողաբաժին ունենալուց, իսկ մյուսները նույն գյուղում մեծ ավելցուկ ու լավ հողեր ունեն: Կանոնավոր հողաբաժանության դեպքում աղքատ ու միջակ տնտեսությունները կարող են վտարի կանգնել ու ամրանալ:

Այսպես, մենք թվեցինք հողային անբարեկարգությունների մի ամբողջ տասնյակ, չհաշված տնտեսական ուրիշ տեսակի խառնաշփոթությունները: Հիմա առանձին — առանձին քննենք նրանց պատճառած վնասները և աշխատենք հասկանալ, թե ինչո՞ւ ձեռնառու յե և պետք է այդ անբարեկարգություններից ազատվել: Ուրիշ խոսքով՝ բացատրենք հողաշինարարությունից սպասելիք ոգուտը գյուղացիական տնտեսության համար:

III. ԻՆՉՈՒՆ ՀՈՂԱՅԻՆ ԱՆԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹՅՈՒՆԸ ՁԵՌՆՏՈՒ ՁԵ ԳՅՈՒՂԱՅԻՆԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ:

1. Ինչու յե վնասակար հողացրվածությունը: Դա վնասակար է այն պատճառով, վոր այդ դեպքում շատ ժամանակ ու աշխատանք է կորչում մի շերտից մյուսը, հողաբաժնի մի կտորից մյուսը անցնելու համար: Բացի այդ, նման դեպքում հողատերը չի կարողանում իր հողն այնպես նայել ու պահպանել, ինչպես կարող կլինի խնամել, յեթե հողը մի տեղ լինի հավաքված: Նեղ ու փոքր հողաշերտերում արորը հագիվ է շուռ գալիս, իսկ մեքենայով մշակելու մասին մտածելն անգամ հնարավոր չի: Նեղ ու փոքր շերտերն ստիպված են լինում վարել միշտ յերկարությամբ, մինչդեռ կանոնավոր մշակությունը պահանջում է հողը վարել թե լայնությամբ և թե յերկարությամբ: Հողի մասնը շերտերով ընկած լինելու դեպքում միջնակների համար շատ հող իզուր է կորչում: Այդ միջնակներում առատորեն աճում ու տարածվում են վնասատու խոտեր: Նեղ ու մանր հողամասերը գնալու համար ստիպված են լինում անցնել ուրիշների հողաբաժիններով, վորովհետև ամեն մի մանր շերտ իր ճամբան չունի:

Հողի մասնը շերտերով ընկած լինելը բոլոր հողատերերին պահում է կարծես թե ցանցի մեջ: Նրանցից վոչ մեկը չի կարողանում իր նեղ ու փոքրիկ հողաշերտում

բարեկամութիւն մտցնել, մինչև վոր այդ մասին ամբողջ համայնքը չմտածի: Առանձին հողատերերի աշխատանքը իզուր կորչում ու նրանց բարեկամ ջանքերն ու տրնկարանները փչանում կամ վտնատակ են լինում: Այդ բոլոր թերութիւնները կվերանան, յերբ գյուղի ու տրնկատեսութեան հողը կհավաքվի մի տեղ կամ մի քանի հողամասերում, և նրանք ել կլինեն տիրոջ ձեռքի տակ ու աչքի առաջ: Այդ ժամանակ ամբողջ հողն առանց ավելորդ միջնակների կողտագործվի մշակութեան համար:

Հողացրվածութիւնը վերացնելու դեպքում կոչնչանան և փաստաւոր խոտերը: Լայն շերտը կարելի կլինի վարել ու ցանել մեքենաներով: Թվով քիչ ու լայն հողաշերտերի մեջ հարմար ճանապարհներ անցկացնելն ավելի հեշտ է: Իսկ վո՞րքան աշխատանք ու ժամանակ կխնայվի, յերբ փոխանակ մի քանի տասնյակ նեղ ու մանր հողաշերտեր անցնելու, հող ոգտագործողն անցնի մեկ-յերկու հողամաս:

Հաշված է, վոր մեծ գյուղերում խիստ հողացրվածութեան պատճառով ամեն մի գյուղացի ամառվա ընթացքում իր մանր հողակտորները գնալ գալու համար հարյուրավոր վերստեր է անցնում: Աշխատանքի, ժամանակի և ուժի այդպիսի կորուստը ամեն անգամ առանձնապէս աչքի չէ ընկնում: Իսկ յեթե այդ բոլորը միասին գումարենք, կարելի յե ուղղակի ապշել, թե վորքան թանկագին աշխատանք ու ժամանակ է կորչում ամբողջ գյուղում, ինչքան շատ են տանջվում—ուժասպառ լինում թե մարդիկ և թե անասունները:

Թող ամեն մի գյուղացի հաշվի առնի, թե ինչքան թանկագին բանվորական ուրեր է կորցնում թե ինքը և թե յուր անասունները հողացրվածութեան դեպքում, և թե ինչպիսի փաստեր ու անհարմարութիւններ են լինում տնտեսութեան համար: Այն ժամանակ նա պարզ կհասկա-

նա, վոր հողացրվածութիւնը նրա վոխերիմ թշնամին է, վորը փչացնում է իր հողն ու աշխատանքը. նրա դեմ պետք է կռիւլ, պետք է վոչնչացնել նրան, պետք է գյուղի ամբողջ հողը մի տեղ հաստատել, իսկ առանձին տները հողը վեր ածել սակավաթիվ լայն ու հարմար շերտերի: Մի խոսքով՝ ձեռնառու յե այդ գործի մասին մտածել ու հոգ տանել:

Իզուր չէ, վոր այն գյուղացիք, վորոնք կռվել են հողացրվածութեան դեմ ու հաղթահարել են նրան, ասում են, վոր իրենց աչքները բացվել են և հողը կենդանացել է:

Թող կորչի հողացրվածութիւնը իր նեղ, մանր, անձեկամ յերկար շերտերով: Կանոնավոր տնտեսութիւն ստեղծելու առաջին քայլը լայն հողաշերտերին անցնելու մեջ է:

2. Ի՞նչու յե վնասակար հողի հեռավորությունը: Դա փաստակար է մասամբ այն պատճառով, ինչ պատճառով վոր փաստակար է և հողացրվածութիւնը: Հողերի հեռու ընկած լինելու դեպքում հողոգտագործողները շատ իզուր ժամանակ են կորցնում իրենց բնակավայրերից հեռու ընկած հողամասերը գնալ-գալու համար: Վնասակար է դա և այն պատճառով, վոր հեռու ընկած հողամասերը մնում են առանց խնամքի, տիրոջ աչքից հեռու: Բայց ամենից մեծ փաստը նրանումն է, վոր հեռու ընկած հողերը վատ են մշակվում և լրիվ յեկամուտ չեն տալիս: Հողամասը հեռու լինելու պատճառով գյուղացիք հողը չեն պարարտացնում: Պարարտացնելն արդեն դժվար է դառնում, յեթե հողամասը գյուղից յերեք վերստից ավելի հեռու յե ընկած:

Հեռավոր ու դաշտերի ծայրերին ընկած հողամասերը, մանավանդ չքավորների կողմից, թողնվում են առանց ուշադրութեան, մշակվում են անխնա կերպով և կամ կապալով են տրվում շատ փոքրիկ վարձագնով: Հողի հեռա-

վորութիւնը խանգարում է՝ գյուղացիներին բարելավելու իրենց տնտեսութիւնը: Բարելավումը պահանջում է հաճախ դաշտ գնալ, կանոնավոր մշակել, հունձից հետո վաճել աշնանացանի ու գարնանացանի համար:

Պետք է խնամել բերքը, քաղհան անել ու բուկը տալ: Պետք է մեքենաներ, գործիքներ ու մեծ քանակութեամբ աղբ տանել հողամասն ու այնտեղից ել մեծ բերք տուն բերել: Շատ հեռու գտնվելու դեպքում դա անհնարին է, կամ այնքան թանգ է նստում, վոր տեղափոխութեան ծախքը տնտեսութեան ամբողջ արդիւնքը կլանում է, կամ նույնիսկ դառնում է պարզապէս փասաբեր: Ահա թէ ինչու պետք է կռիւլ հողերի հեռավորութեան դեմ ու վերցնել այն: Հողերի հեռավորութիւնը վերացնելու համար յերկու միջոց կա. յեթե գյուղը ցանկանում է մնալ իր տեղում, պետք է հողերը ժողովել գյուղի շուրջը. դրա համար հեռավոր հողերը պետք է տալ այն գյուղերին, վորոնց մօտ են գտնվում, իսկ փոխարեն վերցնել հարեան գյուղերի այն հողերը, վորոնք իրենց մօտ են ընկած:

Յեթե գյուղը մեծ է ու կարիք կա նրա մի մասը տեղահան անելու, այդ դեպքում պետք է հեռու ընկած հողամասերի վրա գյուղակիներ հիմնել: Այդ ժամանակ հեռու հողերը նոր գյուղակին կլինեն մօտ ու տնտեսութեանը հարմար: Մի խոսքով հարկավոր է կամ հողը մօտեցնել տիրոջը, կամ տիրոջը մօտեցնել հողին:

Բսկ յեթե վոչ մեկը և վոչ մյուսը չարվի, այն դեպքում հողը կմնա անմշակ ընկած, վոչ տիրոջն ոգուտ կտա և վոչ պետութեանը յեկամութ: Պետք է այդ հասկանալ ու շուտով ազատվել հողերի հեռավորութիւնից:

3. Ինչո՞ւ յեն վնասակար անկանոն տնտեսութիւնը: Նրանք փասակար են այն պատճառով, վոր թեք ու ծուռումուռ, յերկար սահմանի համար ավելի հող է փչանում, քան ուղիղ միջնակների: Անկանոն սահմանի

պատճառով հաճախ տեղի յեն ունենում ամեն տեսակի զավթումներ, վեճեր, հարեանի սահմանից վարել ու հնձել: Վորքան յերկար ու անկանոն է սահմանը, այնքան ավելի դժվար է նրան հսկելն ու կանոնավոր պահելը: Յեթե սահմանը սուր սեպաձև է ու կորութիւն ունի, այն դեպքում հողը հերկելիս ու մշակելիս շատ դժվար ու անհարմար է լինում շարժվել: Պետք է աշխատել անկանոն սահմանը ուղղել, վորպէսզի անճոռնի ու խառնաշփոթ սահմանի տեղ հողաբաժինն ստանա կանոնավոր ու հարմար միջնակներ:

4. Ինչո՞ւ յեն վնասակար, յերբ պիտանի հողատեսիլ տալիս են: Դա փասակար է այն պատճառով, վոր նրանց պակասութեան դեպքում տնտեսութիւնն սկսում է կաղալ: Յեթե գյուղում ամբողջ հողը հերկված ու ցանված է և խոտհարքներ ու արոտատեղիները քիչ են, անասուններ պահելը դժվար է դառնում: Իսկ յեթե անասուն չկա, չկա և աղբ: Յեթե չկա աղբ, չկա և բերք: Յեթե նման դեպքերում դժվար է անցնել խոտերի ցանքսի, այն ժամանակ պակասը կարելի յէ լրացնել նրանով, վոր փոխելով հարեանի հետ ավելորդ հողատեսակի մի մասը, նրանից կարելի յէ ստանալ այն, ինչի կարիք ունեն իրենք: Կարելի յէ նույնպէս խնդրել, վորպէսզի պահեստի հողային ֆոնդից կամ փոխանակեն անհրաժեշտ հողատեսքերը կամ կտրեն ու իրենց հողին միացնեն և կամ թէ այն ֆոնդի մի մասը կապալով վերցնեն՝ տնտեսութեան պակասը լրացնելու համար:

5. Ինչո՞ւ յեն վնասակար ցրի պակասորթունը կամ նրա վրա հասկորթունը: Զրի պակասութիւնը կամ նրա վատ հատկութիւնը փասակար է այն պատճառով, վոր առանց լավ ու առատ ջրի վոչ միայն կանոնավոր տնտեսութիւն վարել, այլև աղբել հնարավոր չէ: Այդ պակասութիւնից տանջվում են և մարդիկ, և անասունները, և ցանքսերը,

վնասվում է տնտեսությունը: Ժամանակ է, վոր գյուղը մտածի բավարար չափով լավ ջուր ունենալու մասին, թե խմելու, թե անասուններին ջրելու և թե տնտեսության ուրիշ շատ կարիքների համար:

Շատ անգամ կանոնավոր ու փոքրիկ գյուղեր հիմնելուն խանգարում է այն բանը, վոր չեն իմանում ինչպես ջուր ստանան: Բազմաթիվ որինակներ ցույց են տալիս, թե ինչպես լավ ու բավարար ջրի մատակարարումից միանգամից բարելավվում է գյուղի տնտեսությունն ու բնակչության առողջությունը: Այդ պատճառով էլ գյուղը պետք է մտածի ու հոգ տանի ջրի մասին վոչ պակաս քան հողի մասին:

6. Ինչո՞ւ յե վնասակար ճանապարհների պակասությունը: Դա վնասակար է այն պատճառով, վոր վատ ճանապարհներով յերթեկեկելը, ճանապարհ չլինելը, կամ ուրիշի հողով ու շերտերով անցնելը չափազանց մեծացնում է ուժի ու ժամանակի կորուստը: Արտասահմանում լավ, շահավետ տնտեսությունները աշխատում են, վորպես զի ամեն մի հողաբաժին ունենա իր ուղիղ ու հարմար ճամբան: Մեզ մոտ մեծ մասամբ այնպես է, վոր մինչև իսկ իր հողերին մոտենալը դժվար է գյուղացու համար: Անճանապարհ տեղերը համարյա թե կորած են. նրանք կամ մնում են առանց ոգտագործման կամ չափազանց քիչ յեկամուտ են տալիս: Մենք պետք է աշխատենք վորքան կարելի յե քիչ վատնենք մեր աշխատանքը, ժամանակն ու միջոցները: Ամեն մի նման ծախս պետք է ծառայի գործին և յեկամուտ տա:

Մի քանի որինակներով ցույց տանք վատ ճանապարհների վնասները:

Կանոնավոր ու խելացի անցկացրած ճանապարհով միևնույն ձին միանգամից կարող է շատ ավելի բեռ քաշել ու քիչ կհոգնի: Մարդիկն էլ կխնայեն իրենց ժամա-

նակը: Նրանք կշահվեն և նրանից, վոր լավ ճանապարհին ավելի քիչ բան կփչանա: Ներկայումս փչացած ճանապարհները գյուղին կարծես պահում է բանտի մեջ: Իսկ վատ ճանապարհների վերանորոգման համար շատ մեծ ծախս է լինում: Մի խոսքով հիմա վոչ թե գյուղացիներն են տիրում ճանապարհներին, այլ ընդհակառակը, ճանապարհներն են բեռ դարձել գյուղացիների համար: Պարզ է, վոր նման անկանոնություն չպետք է լինի: Անհրաժեշտ է աշխատել լավ ճանապարհներ ունենալ: Վոչ մի գյուղ չի կարող պարծենալ, թե իր հողը լավ է կարգավորված, յեթե ամեն մի հողամաս չունի իր հարմար ճամբան:

7. Ի՞նչո՞ւ յեն վնասակար անհատմատ հողերը: Նրանք վնասակար են այն պատճառով, վոր մշակման համար անպետք են և պակասեցնում են տնտեսության յեկամուտը: Բացի դրանից, նրանք ծածկվում են անոգուտ բույսերով ու փչացնում հարմար հողերը: Այսպես՝ ճահիճներից փչանում են մարգագետինները և արոտատեղերը: Յվրվող ավազները ծածկում են վարելահողերը: Ձորերը տարից-տարի շատնանում են, կլանում հարմար հողերն ու չորացնում նրանց: Անոգուտ հողերը բերք չեն տալիս: Մինչդեռ շատ հողեր, վորոնք այժմ անհարմար են ու վնասաբեր, կարող են կարգի ընկնել ու դառնալ հարմար ու բերրի, յեթե նրանք խնամվեն: Փորցը ցույց է տվել, վոր այդ գործը շահավետ է և շատ շուտ արդարացնում է ծախսերը:

Գիտության մեջ հիմա հայտնի յեն ամենապարզ միջոցներ, վորոնցով կարելի յե դեն ձգված հողերը բարելավել ու միացնել տնտեսությանը: Հողերի այդպիսի բարեկարգումը կոչվում է հողերի բարելավում—մելիորացիա: Գյուղացիութունը սկսում է հասկանալ դրա ոգուտն ու միանում, կազմում է ընկած հողերը բարելավող մելիորատիվ ընկերություններ: Ձորացվում են ճահիճներն,

ամրացվում են ավագուհները, ձորերը լցվում, վռնգվում են չորացած վայրերը, հողը մաքրում են կոճղերից, տրամա-
ներից, քարերից ու թփուտներից. հարկավոր է միայն այդ
գործում թափ առնել, և հողի ամեն մի թիզ կարգի կգա:
Այն ժամանակ մեծ չափով կպակսի մեր սակավահողու-
թյունը և անհարմար հողերը կգաղարեն վտանգ սպառնալ
տնտեսությանն, իսկ պետությունը գյուղացիության ոգ-
նության կգա իր տեխնիքական ուժերով և դրամական վար-
կերով, յեթե կազմակերպվեն հողեր բարելավող ընկերու-
թյուններ:

8. Ի՞նչու յե վնասակար մեծ գյուղերի մեջ ընդհա-
նուր հողագործություն ունենալը. դա ֆնասակար է այն
պատճառով, վոր այդ գեպքում հողն ունենում է չափա-
զանց շատ տերեր, վորոնք խոնվում են միևնույն գործի
շուրջը ու միմյանց խանգարում: Նա, ով ապրում է մեծ
գյուղում, ուր կան մի քանի հարյուր կամ հազար տուն,
նա գիտե, թե վորքան դժվար է որինական ժողով հավա-
քել ու համաձայնության գալ հողային-տնտեսական գոր-
ծերի մասին: Վճիռը յեթե մեկի համար լավ է, վատ է
լինում մյուսի համար:

Տարբեր տնտեսություններն ունենում են և տարբեր կա-
րիքներ: Յեթե մի քանի, մինչև անգամ մի քանի տասնյակ
տուն մտածեն վորևէ բարելավություն մտցնել տնտեսու-
թյան մեջ, նրանք պիտի սպասեն, մինչև վոր այդ մասին
համաձայնության գան և մյուսները: Այդպիսի մեծ դյու-
ղերում դժվար է ընդունել տալ և անցնել բազմադաշտ
սերմավորության, չխոսենք արդեն հողերի համայնական
մշակությանն անցնելու մասին: Մեծ գյուղերն ունենում
են սովորաբար և ընդարձակելու մեծ դաշտ, իսկ դա նշա-
նակում է, վոր կան և հեռավոր հողեր, վորոնց դժվար
ագտագործության ու ֆնասակար լինելու մասին մենք ար-
գեն ասացինք:

Բոլորովին այլ բան է, յեթե այդպիսի գյուղը բա-
ժանվում է գյուղակների՝ 50—120 ընտանիքով ամեն մե-
կում՝ հատկացնելով նրանցից յուրաքանչյուրին իրեն
հասանելի հողաբաժինները: Ամեն մի տեղահանության
համար կարելի կլինի ընտրել այնպիսի ընտանիքներ, վո-
րոնք ցանկանում են միասին տնտեսություն վարել և միա-
տեսակ են հասկանում տնտեսության բարելավման ոգու-
տը: Հողաբաժինը մեծ կլինի և ամբողջ հողը կկենտրոնա-
նա նոր գյուղակի շուրջը: Մեծ չի լինի և համայնական
ժողովը ու այնտեղ կարելի կլինի միմյանց շուտ հասկա-
նալ ու համաձայնության գալ գյուղական բոլոր հարցերի
մասին: Փորձը ցույց է տվել, վոր մեծ գյուղերից շատե-
րի տնտեսությունները միայն այն ժամանակ են հառաջա-
գիմել, յերբ գյուղը բաժանվել է ավելի մանր գյուղակ-
ների, վորից հետո իսկույն այդ մանր ու նոր գյուղերում
առաջ են յեկել լայն հողաշերտեր, բազմացանություն, ըն-
կերություններով տնտեսությունը վարելու ձևեր և այլն:

Պետք է հետեւել այդ գյուղերի որինակին ու կազմել
առանձին գյուղակներ: Գյուղակները շատ մանր չպետք է
շինել, վորովհետև նրանք թույլ կլինեն և յերբ մտադրը-
վեն անցնելու ընկերություններով հողագտագործության,
ձեռնտու չի լինի մանր հողաբաժնում աշխատանքը մեքե-
նաներով տանել և ուրիշ բարելավումներ մտցնել:

Ի՞ժվար կլինի և պետության համար այդպիսի փոք-
րիկ գյուղակներում դպրոցներ և հիվանդանոցներ հիմնել,
ելեքտրականություն անցկացնել և այլ տեսակի ոգնու-
թյուններ ցույց տալ: Գյուղակները չպիտի շինել այնտեղ,
ուր հողի բնական դիրքը թույլ չի տալիս իսկական շեն
կառուցել: Վորտեղ բնական պայմանները թույլ են տա-
լիս, պետք է միջին թվով ունենալ հիսուսից մինչեւ 120
տուն ամեն նոր գյուղի համար:

9. Ի՞նչու յե վնասակար հողի իրավունքի ու սահման-

Անորի անորոշութիւնը. Դա փաստակար ե այն պատճառով, վոր հողի ոգտագործման հաստատ չլինելու դեպքում, հողոգտագործողն զգուշանում ե յուր բոլոր ուժերն ու ջանքը գործի մեջ դնել: «Ինչու ջանք թափեմ,—ասում ե նա,—յեթե կարող ե պատահի, վոր վաղը հողն անցնի ուրիշին: Հաստատապես ե վորոշակի ցույց տվեք ինձ, վոր հողի վրա իրավունք ունեմ, այն ժամանակ համարձակ կերպով կգործադրեմ ե աշխատանքս ե միջոցներս»: Այսպես ե դատում գյուղացին, քանի դեռ գյուղատնտեսական արտադրութիւնը չի կազմակերպվել հասարակական ընդհանուր յեղանակով: Խորհրդային իշխանութիւնը հասկանում ե այդ ե հող ե տանում գյուղացիական հողի ոգտագործման ամրացման ե կայունութեան մասին: Բայց ե այնպես գյուղում գոյութիւն ունեն շատ խառնաշփոթութիւններ հողային իրավունքների ե սահմանների շուրջը: Համայնքի անդամներից շատերը դատ են սկսում հողի համար ե չգիտեն վերջ ի վերջո, հողն ո՞ւմն ե հասնելու, ե քանի գործը դատարանումն ե, վիճելի հողը մընում ե կամ անմշակ կամ շատ վատ ե մշակվում, վորից փաստվում ե գյուղացու ե պետութեան տնտեսութիւնը:

Շատ գյուղերում, հողը հանգիստ մշակելու փոխարեն, դատ են վարում, յերբեմն գործը դադանակի ու դանակի ե հասնում, գյուղացիութեան ուժերը, ժամանակն ու դրամը կորչում ե վեճերի ու կռիւների վրա:

Կան գյուղեր, վորոնք հեղափոխութեան սկզբից դատ են վարում հողի համար ու մինչև հիմա չեն պարզել հարցը: Դրուղը վիճում ե գյուղի հետ, իսկ գյուղի մեջ ընտանիքներ են գատվում իրարից: Պատահում ե, վոր նույն ընտանիքի անդամներն են դատվում հողաբաժնի համար: Դրուղացիների մեծ մասը լավ չգիտե որեւէները, գործն սկսում են վոչ այնպես, ինչպես հարկավոր ե, ու սկսվում են անվերջ գանգատներ հողի մասին:

Պարզ ե, վոր հողի անբարեկարգութիւնը ե նրանից առաջ յեկած հողային վեճերը պետք ե, վորքան կարելի յե, շուտ վերջացնել: Ամեն մի գյուղ ե ամեն մի հողոգտագործող պետք ե ստուգի, թե ամեն ինչ հաստատ ու անվիճելի՞ յե իր հողային իրավունքների ու սահմանների մեջ, ե յեթե վորեւե պակասութիւն յերևան գա, պետք ե աշխատի շուտով ուղղել թերութիւնները, իսկ դրա համար անհրաժեշտ ե կամ հողաշինարարութիւն առաջ բերի, կամ միայն իր հողերի համար փաստաթուղթ ստանա գաւառային գործադիր կոմիտեից կամ գյուղխորհրդից: Յերբ վոր ձեռքին հողային փաստաթուղթ ունենա, վերջ կտրվի վեճերին ու գործն ել կարգի կընկնի: Բոլորն ել ու ամեն մեկն ել կիմանա, ինչքան հող ունի ե ինչ սահմանների մեջ ե այդ հողը:

Մի խոսքով հողային գործը կձևակերպվի որեւէների բոլոր հողվածներով ե կղբվի հաստատ հիմքերի վրա: Հողոգտագործողները կհանգստանան, նրանց աշխատանքի արդյունքը կբարձրանա ե պարզ կերպով կոգտվեն թե իրենք ե թե պետութիւնը: Ահա թե ինչ ե նշանակում հողի ոգտագործումը անվիճելի դրութեան հասցնելը:

10. Ինչո՞ւ յե վերապահ հողային անբարեկարգութիւնը գյուղի ներսում. Դա փաստակար ե յերկու պատճառով, բայց յերկուսիցն ել վերջը նույն հետեանքն ե ստացվում, այսինքն տնտեսութեանը փաստ ե քայքայում:

Առաջին պատճառն այն ե, վոր անբարեկարգութիւնը առաջ ե բերում դատեր, իսկ դատերը խանգարում են տնտեսութիւն վարելուն: Մենք հիմա արդեն այդ հաստատ գիտենք: Այդպիսի անբարեկարգութիւնն առաջանում ե նրանից, վոր գյուղի ներսում հողի անարդար ու ապօրինի բաժանումից տների մի մասը ունենում ե հողի ավելցուկ, իսկ մյուսներին տնտեսութիւնը վարելու բան

12694.57

չի մնում: Յեթե հողաբաժանութիւնը արդարացի անէն, այդպիսի անկանոնութիւններ չեն լինի:

Յերկրորդ պատճառն այն է, վոր, դեռևս շատ գյուղեր պապենական տնտեսութեան ձևի պոչից են բռնել, մանավանդ վոր ամեն մի տուն դաշտի զանազան մասերում մանր հողակտորներ շատ ունի:

Դրա հետ միասին մեծ մասամբ վատ են դասավորված նաև տնտեսողերը: Գյուղն ապրում է նեղվածքի մեջ, վատառողջ պայմաններում ու վատ շենքերում: Ծխերն ունեն փոքր ու անկանոն տնտեսողեր ու բակեր, իսկ փողոցները ծուռ ու մուռ են: Այստեղ աշխատանքի լայն ասպարեզ կա գյուղացիների համար: Նրանք դուրս պիտի գան այդ անտանելի պայմաններից և պետք է բավարարեն իրենց կյանքն ու տնտեսութիւնը: Պետք է անցնել բազմադաշտ սերմավորութեան և լայն հողաշերտերի: Պետք է հատակագծել գյուղերն ու տնտեսողերը, փորպեսզի նրանք արձակ լինեն և կանոնավոր շինված: Պետք է գիտենալ և պետութեան աջակցութեամբ գործադրել շինարարութիւն ու ժողովրդական առողջապահութիւնը ապահովող կանոնները: Բարեկարգ գյուղում բնակչութիւնն ավելի առողջ է և տնտեսութիւնն արդյունավետ:

Նորհրդային իշխանութիւնն իր բոլոր միջոցներով ոգնում է գյուղերին՝ դուրս գալու ցեխից ու խավարից, վորի մեջ հարյուրավոր տարիներ գյուղացուն պահել է ցարական-կալվածատիրական իշխանութիւնը: Բայց գյուղացիութիւնն ինքը պետք է արթնանա և գործի կաշի: Պետք է վերջ տալ անբարեկարգութիւններին: Պետք է աշխատել ապրել մարգավարի, իսկ տնտեսութիւնն այնպէս տանել, վոր նրանից ամենամեծ արդյունքն ստացվի:

Մինչև այժմ մենք քննեցինք, թե ինչ անբարեկարգութիւններ կան գյուղում և ինչպիսի վնասներ են առաջ գալիս նրանցից: Բայց ինչ միջոցներով կարելի չէ նրանց

վերջ տալ: Ինչի՞ց պետք է սկսել, վոր գյուղի այդ ցավերը բուժվեն և վորպեսզի բարելավվի գյուղացու կյանքն ու տնտեսութիւնը: Յեթե մեր զրույցը շարունակենք, կտեսնենք, վոր այդ ամենի առաջն առնելու հիմնական միջոցը հողաշինարարութիւնն է:

IV. Ի՞նչ է ՀՈՂԱՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ԻՆՉՈ՞Ւ ՅԵ ՆԱ ՁԵՌՆՏՈՒ:

Պարզ ասած, հողաշինարարութիւնը կայանում է հողի ոգտագործութիւնը կարգի բերելու մեջ: Նա զբաղվում է հողային այն անբարեկարգութիւնների վերացմամբ, վորոնք խանգարում են տնտեսութիւնը կանոնավոր վարելուն: Թե հողային ինչ անբարեկարգութիւններ և անկանոնութիւններ կան, մենք հիմա արդեն գիտենք: Գիտենք և զրանցից առաջ յեկող վնասների մասին: Յե՛վ քանի վոր հողաշինարարութիւնը վերացնում է տնտեսութեան մեջ վնասն ու անշահավետութիւնը, կնշանակե տնտեսութեան համար այն ոգտակար է և ձեռնտու:

Հողաշինարարութիւնը արդեն հազարավոր ուրինակներով փորձված և ստուգված է թե մեզ մոտ և թե արտասահմանում. այստեղ վաղուց են հասկացել հողաշինարարութեան տնտեսական ամբողջ ոգտակարութիւնը, վորի պատճառով նրա համար չեն խնայում վոչ աշխատանք, վոչ ժամանակ, վոչ միջոցներ:

Հողաշինարարութիւնը շատ շուտ հանում է իր վրա կատարած ծախսը: Յե՛վա առավել նա ոգտակար պետք է լինի մեր հանրապետութեան մեջ, ուր վոչնչացված է կալվածատերերի իշխանութիւնը և վորտեղ հողի տերը հանգիստանում է բանվոր-գյուղացիական պետութիւնը: Հողաշինարարութիւնից առաջ յեկած ամբողջ ոգուտը մնում է գյուղացիներին, ուրեմն և աշխատավորական պետութեան:

Հողաշինարարութեան միջոցով լավ դրված տնտեսութեան մեջ կարճ ժամանակամիջոցում սկսում են ավելանալ ցանքսերը: Առաջանում են ավելի ոգտավետ բույսեր: Բարեկալվում է հողի մշակումն ու պարարտացումը: Շատանում են անասունների, մեքենաների ու գործիքների թիվը: Բարեկարգվում են շենքերը. առաջանում են կոոպերատիվ ընկերութեաններ: Կարգի յեն բերվում և մշակվում են այն հողերը, վորոնք դեռ մոտիկ անցյալում անհարմար էյին համարվել ու դեն էյին ձգված: Ավելանում է բերքը:

Մի խոտքով, յերբ նայես ու համեմատես՝ ի՞նչ եր գյուղը հողաշինարարութեանից առաջ և ինչ ստացվեց նրանից հետո, միանգամայն պարզ կլինի, թե ինչպիսի մեծ ոգոտներ են ստացվում կանոնավոր և բարեկարգված հողի վրա տարվող տնտեսութեան մեջ և ինչպես յետ են մնում անբարեկարգ տնտեսութեաններ:

Ի հարկե, միայն հողաշինարարութեամբ սահմանափակվել չի կարելի: Բարեկարգված հողի վրա կանոնավոր տնտեսութեան պետք է վարել գյուղատնտեսի խորհուրդներով, գյուղատնտեսական գիտութեան ցուցմունքներով և առաջավոր տնտեսութեաններ վորոնողների որինակներով: Բայց և առանց հողաշինարարութեան գործն առաջ չի գնալ: Տնտեսութեանը բարեկալելու և բարձրացնելու մեջ—դա առաջին և անհրաժեշտ քայլն է: Փորձել բարեկալել տնտեսութեանն առանց շինարարութեան, յերբ վոր այդ անհրաժեշտ է, այդ միևնույն է թե տունն սկսեն տանիքից շինել և վոչ թե հիմքից: Ծիծաղելի, անմիտ և միաժամանակ վրասակար գործ կլինի այդ:

Մենք հաշվեցինք մեր գյուղի տասը գլխավոր անբարեկարգութեանները: Այդ բոլորն էլ հողաշինարարութեան ոգոտութեամբ կարելի յե վերացնել: Տասը պատվիրանի նրման կրկնենք, վոր հիշելը հեշտ լինի:

1. Կովիւր գյուղերի մեջ գոյութեան ունեցող հողացրվածութեան դեմ և մի տեղ հավաքիւր քո հողերը:

2. Կովիւր հողերի հեռավորութեան դեմ: Մոտեցրու հողը հողոգտագործողին, կամ հողոգտագործողին մոտեցրու հողին:

3. Կովիւր հողամասի անկանոն սահմանների դեմ. ուղղիւր և հավասարեցրու նրանց:

4. Կովիւր պիտանի հողատեսքերի բացակայութեան կամ պակասութեան դեմ:

5. Կովիւր ջրի պակասութեան դեմ և բարեկալի՛ւր տնտեսութեան ջրի պարենավորումը:

6. Կովիւր ճանապարհների բացակայութեան դեմ, կարգի բեր ճանապարհներն ու ամեն մի հողամասիդ մոտանալու հնարավորութեան ստեղծիւր:

7. Կովիւր անհարմար հողերի դեմ. մի թույլ տուր, վոր նրանք շատանան, բարեկալիւր ու տնտեսութեանդ մեջ առ նրանց:

8. Կովիւր մեծ հանդի դեմ. մեծ գյուղերը բաժանիւր գյուղակների:

9. Կովիւր հողային իրավունքների և սահմանների անորոշութեան դեմ, վերջ տուր ձգձգվող դատերին ու վեճերին և ձեռկերպիւր անվիճելի ոգտագործութեանդ հողի վրա:

10. Կովիւր գյուղի ներսում բնակավայրի ու շենքերի անբարեկարգութեանների դեմ:

V. Ի՞նչ ԳԵՍ ՊԵՏՔ Ե ՍԿՍԵԼ, ՀՈՂԱՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ.

Ամենից առաջ պետք է քննել ու պարզել, թե չկա՞րդոք գյուղական հողերում վորեւ անկանոն բան, որի՛նակ՝ հողացրվածութեան, հողերի հեռավորութեան և ուրիշ անհարմարութեաններ: Այս մասին պետք է մտածեն գյուղի առաջավոր տնտեսութեան ունեցողները և ընդհանրապես նրանք, վորոնք հասկացել են արդեն, վոր հին ձեռով

ապրել ու տնտեսութիւնն վարել չի կարելի: Գյուղում միշտ ել կգտնվեն հողի անկանոնութիւնները վերացնելու համար աշխատող գյուղացիներ, կուսակցական ընկերներ, կոմերիտականներ, արձակուրդով գյուղը յեկած բանվորներ, կարմիր բանակայիներ, պատերազմի ընթացքում գերութեան մեջ գտնված գյուղացիներ և այլն: Սրանց բոլորի համար ավելի պարզ ե հողի խառնաշփոթութիւնից առաջ յեկած փաստներն ու հողաշինարարութեան ոգուտը: Գյուղացիութիւնը նրանց պետք ե լսի մեծ ուշադրութեամբ:

Հողաշինարարութեան մասին առանձնապէս պետք ե մտածեն աղքատ և միջակ տնտեսութիւն ունեցողները: Նրանց տնտեսութեան մեջ ամեն ինչ չափած ձևած ե: Այդ պատճառով նրանք պետք ե զգուշանան, վոր վոչ մի կոպեկ և աշխատանքի վոչ մի ժամ անտեղի չկորչեն: Իսկ ինչպէս հայտնի յե, բարեկարգված հողի վերադիր ծախսերը անհամեմատ ավելի քիչ են և այստեղից առաջ յեկած բոլոր խնայողութիւնները կգործադրվեն տնտեսութեան բարելավման վրա: Ահա թե ինչու աղքատ ու միջակ տնտեսութիւն ունեցողները պետք ե միանան հողաշինարարութեան համար ու իրենց վրա վերցնեն գործի նախաձեռնութիւնը: Յեթե չքավոր ու միջակ տարրերն իրենք գործի գլուխը չանցնեն, հարուստներից ու մանավանդ հարուստ տնտեսութիւն ունեցող կուլակներից հողաշինարարութիւն սպասել չի ել կարելի:

Շատ գյուղերում հարուստներին ու կուլակներին բռնով ձեռնառու չի հողաշինարարութիւնը: Նրանցից մի քանիսը շատ ու լավ հողեր են գտնվել և վախենում են, վոր հողաշինարարութեան ժամանակ հողի բոլոր ավելցուկը իրենցից կկտրեն և ըստ կատեգորիայի կհավասարեցնեն:

Պատահել են շատ դեպքեր, յերբ կուլակները խան-

գարել են հողաշինարարութիւնը, խանգարել են համայնական ժողովները, խռովութիւն են մտցրել գյուղի մեջ, զանազան սպառնալիքներ են արել համայնքին ու բամբասանքներով զբաղվել: Այդպիսի դեպքերում նրանք ոգտվել են խնամիութեամբ և ծանոթութեամբ, ժլատ չեն յեղել հյուրասիրութիւնների մեջ, դիմել են և կաշառքի: Բայց այս բոլորը սարսափելի յե աղքատ ու միջակ գյուղացիների համար այն դեպքում, յերբ նրանք ջլատված և զատ-զատ են գործում: Միայն միանալով՝ նրանք գործը կարող են իրենց ուղածի պէս տանել:

Ովքեր հաստատապէս անցել են գյուղի հողային բարեկարգման գործին, նախ և առաջ պետք ե գյուղական փոխադարձ ոգնութեան, խորհուրդների, գյուղխորհուրդների ու շրջգործկոմների ոգնութեամբ միացնեն ու իրենց շուրջը հավաքեն գյուղի չքավոր ու միջակ տնտեսութիւն ունեցողներին: Նրանց թվում և պետք ե հաշվել այն ունեւորներին, վորոնք իրենց տնտեսութիւնն իսկապէս վոր սեփական աշխատանքով են վարում և վոչ թե կուլակութեամբ են պարապում: Կուլակը նա յե, ով պարտք տալով կամ առևտրով վաշխառույի նման ճնշում ու քայքայում ե թույլ տնտեսութիւնները, ով ինչպէս իսկական աշխարհավեր սարդ, չնչին աշխատավարձով կամ հացփորի բանեցնելով՝ ստրկացնում ե նրանց: Չքավոր ու միջակ տնտեսութիւնները, զրանց թվում նաև ունեւոր, բայց աշխատավորական տնտեսութիւնները, կուլակների հետ միեւնոյն ճամբան ունենալ չեն կարող:

Հողաշինարարութիւնը կարեւոր գործ ե: Նա կատարվում ե վոչ թե մի որովա, այլ տարիների համար: Այստեղ հարկավոր ե,—ինչպէս ասում են,—յոթն անգամ չափել, մեկ կտրել: Այդ պատճառով ել այդպիսի գործում միայն մեկի խելքը կարող ե քիչ լինել: Հարկավոր ե խորհուրդ անել Խորհրդային իշխանութեան կողմից այդ գործին դրված

մարդկանց հետ, գրուցել գյուղատնտեսի և հողաչափ-հողաշինարարի հետ: Նրանք և բարի խորհուրդ կտան, և կարգը կբացատրեն: Հողաշինարարությունը հասարակական գործ է, այդ պատճառով ել պետք է քննել գյուղական ընդհանուր ժողովում: Խորհրդային ուրենքը, Հողային Որենսգիրքը ցույց է տալիս, վոր հասարակության ընդհանուր ժողովներին իրավունք ունեն մասնակցելու հողի իրավունք ունեցող և 18 տարին լրացրած բոլոր անդամները — տղամարդիկ և կանայք — անխտիր: Իսկ յեթե համայնքի մեջ կան իրենց տնտեսությունն անկախ վարող ավելի յերիտասարդ տան գլուխներ, նրանք նույնպես հաշվվում են հասարակության իրավագոր անդամներ և կարող են նույնպես մասնակցել ժողովներին:

Վորպեսզի գործը չքանդվի, հարկավոր է, վոր հասարակական ժողովն որինական կազմ ունենա: Որինակ՝ հողաբաժանության մասին վճիռ կայացնելու համար հարկավոր է, վոր հասարակության ընդհանուր ժողովին ներկա լինին նրա բոլոր ծխերի վոչ պակաս քան կեսի տան-գլուխները կամ ներկայացուցիչները:

Հողաշինարարության այլ խնդիրներ վճռելու համար ևս պահանջվում է նույնը: Իսկ յեթե հասարակությունը կմտադրվի հողի ոգտագործության ձևը փոխել, որինակ՝ համայնական ձևից անցնել ընկերականի, այն ժամանակ պահանջվում է, վորպեսզի ընդհանուր ժողովին ներկա լինեն հասարակության բոլոր ծխերի յերկու-յերրորդականի ներկայացուցիչները և բոլոր իրավագոր անդամների կեսից ավելին: Որինակ՝ յեթե հասարակությունն ունի 120 ծուխ և նրանցում կա 60 իրավագոր անդամ, այդ դեպքում ընդհանուր ժողովին պետք է ներկա լինեն վոչ պակաս քան 80 ծխի ներկայացուցիչներ, և վոչ պակաս քան 180 իրավագոր անդամ:

Շատ ոգտակար է, յեթե համայնական ժողովներին

ներկա յեն լինում շրջանային գյուղատնտեսները և հողաշինարարները: Այդ դեպքում նրանց հետ կարելի յե խորհրդակցել վոչ միայն գործի եյության մասին, այլ և ժողովի կազմի և հանած վճռի որինականության մասին: Իսկ դրանից փողի և ժամանակի խնայողություն կստացվի, վորովհետև գործը միանգամից կանոնավոր կդրվի և հետագայում կարիք չի լինի փոփոխելու և ուղղելու:

Պետք է զգուշանալ ընդհանուր ժողովի վորոշման հետ համաձայն չեղող գյուղացիների գործելակերպից: Նրանք յերբեմն հրաժարվում են ստորագրել համախոսականը, հեռանում են ժողովից ու այնուհետև գործին ել վոչ մի մասնակցություն չեն ցույց տալիս: Այսպես անել սխալ է. համաձայն չլինելու դեպքում հարկավոր է վոչ թե գործը գցել բախտի կամքին, այլ ընդհակառակը, պետք է մինչև վերջը մասնակցել, հայտարարել և ապացուցել անհամաձայնության պատճառները, պահանջել, վորպեսզի այդ արձանագրվի, ու ստորագրել, թե իսկապես ինչի հետ համաձայն չեն: Այսպես չանելու դեպքում դրանից կարող են մյուսները ոգտվել ու գործը վճռել իրենց ցանկացած ձևով: Հաճախ այդպես ել պատահում է: Յերբ վորոշումն իրենց շահին հակառակ է լինում, գործից յետ քաշված գյուղացիները հայտարարում են, վոր նրանք համաձայն չեն յեղել: Նրանց հրաժարման հետքերը չեն լինում և հետո նրանց վոչ վոք չի հավատում: Դրա համար ել հարկավոր է կանոն դարձնել հողաշինարարության գործում, ինչպես համաձայնության, նույնպես և անհամաձայնության դեպքում անպայման մասնակցել վճռին, բոլոր անհրաժեշտ հայտարարություններն անել ու ստորագրել: Վերջապես հարկավոր է հողաշինարարության գործի համար հասարակության կողմից ընտրել բանիմաց ու բարեխիղճ լիազորներ, վորոնք գործը հասկանում են և վորոնց կարելի յե միանգամայն հավատալ, վոր իրենց

վատահոգներին չեն դավաճանի: Գործի ընթացքում լիազորներին պետք է հետևել, նրանց արածներն ստուգել և հաշիվ պահանջել ընդհանուր ժողովի առաջ: Հողային Ուրենսգիրքն առանձին հոդվածով պարտավորեցնում է հասարակության լիազորներին ընդհանուր ժողովներին հաշիվ տալ:

VI. ՀՈՂԻ ՈԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՁԵՎԵՐԻ ԸՆԴՏՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ.

Հողաշինարարութեան ժամանակ գլխավոր խնդիրն է հողն այնպես կարգավորել, վոր նրա ոգտագործությունը, վորքան կարելի յէ, շահավետ լինի: Տարբեր վայրերում և տարբեր համայնքներում հողն ոգտագործվել է և հիմա յել ոգտագործվում է տարբեր ձևով:

Յերբ հողը պապերի ժամանակից տարեց-տարի հին ձևով երմշակվում, քիչ եյին մտածում՝ լա՞վ է այդ, թե՞ վատ: Իսկ հիմա հողային-տնտեսական վերաշինութեան ժամանակ խուսափել այդ հարցից չես կարող: Այժմ ամենից առաջ պետք է վճռել՝ պահե՞լ հին ձևը, թե՞ անցնել նորին: Անհրաժեշտ է վորոշել, թե հողի ոգտագործութեան վոր ձևն է լավ, մանավանդ յերբ ստիպված ես մտածել վոչ միայն այսորվա, այլ և ապագայի մասին, քանի վոր հողը վերաշինվում է յերկար տարիների համար:

Հարցն անհաջող վճռելու դեպքում կարելի յէ այնպես խճճել տնտեսությունը, վոր նա այլևս առաջ չգնա: Իսկ հողի ոգտագործութեան լավ ձև ընտրելու դեպքում հողաշինարարութեան արգելք չի լինի տնտեսութեան բարելավմանը: Ինչպե՞ս վարվել. պարզաբանե՞նք այդ. նախ և առաջ պետք է հասկանալ՝ հողի ոգտագործման ինչպիսի ձևեր են լինում և նրանցից ամեն մեկն ինչո՞վ է լավ կամ վատ մյուսից:

Խորհրդային Հողային Որենքը բռնի կերպով գյուղա-

ցիներին չի ստիպում հողից այսպես կամ այնպես ոգտարվել ու չի յել արգելում ընտրելու հողի ոգտագործման այս կամ այն ձևը: Սակայն կյանքն ու գիտությունը ցույց են տալիս, վոր կան հողի ոգտագործման վատ և լավ, շահավետ և անշահավետ ձևեր: Խորհրդային իշխանությունը նախագգուշացնում է գյուղացիներին վատ և վոչ ձեռնտու ձևերի ընտրությունից. իսկ լավ ու շահավետ ձևերի ընտրութեանն ամեն կերպ ոգնում և աջակցում է:

Քննենք այդ ձևերը:

Հողի ոգտագործման ամենալավ և ամենաոգտակար ձևը — հողն ընկերովի մշակելն է: Այս դեպքում մի քանի տուն կամ ամբողջ գյուղը կամ նրա մի մասն իրենց հողը մշակում են միասին: Ամեն մի տուն և տնտեսություն առանձին վերցրած շատ տեսակի կարիքներ ունի: Մեկին բանվորական ուժ է պակասում, մյուսին անասուն, յերրորդին տնտեսութեան համար անհրաժեշտ վորևէ բան: Միասին մշակելու դեպքում այդ պակասները լրացվում են և ընկերությունը միահամուռ ուժերով այնպիսի աշխատանք է կատարում, վոր առանձին տնտեսությունները վոչ մի կերպ չեն կարող գլուխ բերել:

Ընկերութեան մեջ հեշտ է դիմանալ տնտեսական ամեն տեսակի ձախորդությունների: Առանձին տնտեսությունը վորևէ դժբախտութեան դեպքում կարող է այնպես փլասվել, վոր այլևս չի կարող վորքի կանգնել. բայց ընկերութեան մեջ աշխատելիս՝ ուրիշները նրան կոգնեն ու նրա համար դժբախտությունը շատ ել զգալի չի լինի:

Ընկերութեամբ հեշտ է գյուղատնտես և հողաչափ ունենալ, հեշտ է մեքենա գնել, փոխավութեամբ սերմացու ստանալ, ցեղն ագնվացնելու և զարգացնելու համար վորոշ արտոնություններով անասուն ձեռք բերել և այլն:

Ընկերութեանն ավելի յեն հավատ ընծայում, քան բա-

ժան տնտեսութեան տիրոջ: Ընկերութեան մասին ավելի շատ են հոգ տանում: Արժան ե նստում և առաջին հերթին ե կատարվում ընկերութեան համար նաև հողաշինարարութիւնը: Հողի ընկերովի ոգտագործման դեպքում միանգամից վերանում ե հողացրվածութիւնը, անհետանում են և միջնակներն իրենց անպետք խոտերով, ու հողը մշակվում ե ամբողջութեամբ, առանց վորեւ կորստի: Առանձին ընտանիքի փոքրիկ ու նեղ շերտերով հողաբաժնում չի կարելի մեքենաներով աշխատել, դա և՛ անհարմար ե, և՛ վոչ ձեռնտու: Իսկ յեթե մի քանի ընտանիքների հողաբաժինները միացնենք մի տեղ, կստացվի հողի բավականին լավ կտոր, վորի վրա ձեռնտու յե և հնարավոր՝ մեքենաներով և՛ հողը մշակել, և՛ ցանքան անել, և՛ բերքը հավաքել:

Ընկերութեան գործերը կառավարելու համար կարելի յե այնպիսի մարդիկ ընտրել, վորոնք միակերպ հասկանում են տնտեսութեան բարելավման անհրաժեշտութիւնը և համաձայն են համերաշխ ու միասին աշխատել:

Գյուղացիական տնտեսութեան մեջ կան կարևոր գործեր, վորոնց մենակ վոչ մի կերպ չի կարելի գլուխ բերել և վորոնք անպայմանորեն պահանջում են ընկերովի արտելային աշխատանք: Որինակ՝ ճահիճները չորացնելը, գետափերն ամրացնելը, հեղեղների դեմ կռվելը, ջրանցքներ և ճանապարհներ շինելը և այլն և այլն: Ընկերութիւնն այս ամենը շատ շուտ գլուխ կբերի, իսկ առանձնացած տները՝ վոչ:

Ընկերութեամբ ավելի ձեռնտու պայմաններով կարելի յե գնել այն ամենը, ինչ վոր անհրաժեշտ ե տնտեսութեան համար: Միաժամանակ ձեռնտու պայմաններով ել կարելի յե վաճառել ընկերութեան մթերքները: Մի խոսքով՝ այս հարցին վոր կողմից ել մոտենալու լինենք, ամեն ինչ

ընկերութեան ոգտին ե խոսում: Հարկավոր ե միայն շնորհքով կազմակերպել ընկերութիւնը:

Գյուղացիք արդեն հասկանում են, վոր կոոպերացիան մեծ գործ ե, հարկավոր ե նրան անպայման մոտեցնել հողին, ուր նա պակաս ոգտակար չե, քան այլ տնտեսական գործերում: Պետք ե հասկանալ, վոր մանր, մի տեղ չհամախմբված գյուղացիական տնտեսութիւնների վրա իզուր փշանում ու կորչում ե մեծ քանակութեամբ ույծ, ժամանակ ու միջոցներ, վորոնց կարելի յեր գործադրել տնտեսութեան բարելավման համար: Պետք ե լավ հիշել գյուղացիութեանը կալվածատիրական իշխանութիւնից ազատող ու նրան մեծ բարեկամ Վլադիմիր Իլյիչ Լենինի խոսքերը, վորը շատ անգամ ե սովորեցրել մեզ, թե մանր առանձին տնտեսութիւնները գյուղացու կարիքներին չեն կարող վերջ տալ. պետք ե ամեն տեղ, ուր անգամ ամենափոքր հնարավորութիւն կա, ընկերութիւններ հիմնել՝ հողն ընկերովի—հասարակական ձևով մշակելու համար:

Հողաշինարարութեան անցնելով՝ գյուղացիները պետք ե առաջին հերթին քննեն՝ հողը միասին մշակելու ընկերութիւններ կազմելու հարցը:

Հողային Որենսդրւթն ամեն կերպ հեշտացնում ե նման ընկերութիւններ հիմնելը: Հողային ընկերութեան անդամների մեծամասնութեան վորոշմամբ հողի ընկերական մշակութիւնը կարելի յե մտցնել ինչպես ամբողջ հողաբաժնի, նույնպես և նրա մասերի վրա: Յեթե համայնքի մեջ հողի ընկերովի մշակութեան անցնել ցանկացողները փոքրամասնութիւն կազմեն, նույնիսկ մեծամասնութեան անհամաձայնութեան դեպքում, համայնքը պարտավոր ե նրանց համար հարմար մի տեղում հողամաս հատկացնել:

Բացի դրանից, յեթե հողի ընկերովի մշակութեան

համար համայնքից բաժանվում են չքավոր տնտեսու-
թյուններ, այն ժամանակ նրանց համար հատկացվում է
ավելի հարմար և գյուղին մոտ ընկած, ավելի հեշտ մշա-
կելի և ջրով ու ճանապարհներով ավելի լավ ապահովված
պիտանի հողամասեր:

Ընկերութայն ոգտագործութայն տակ գտնվող հողը
մնում է ոգտագործողի ձեռքում, յեթե մինչև անգամ ան-
վելի՝ յե հողաբաժնութայն նորմաներից:

Վերջապես առաջին հերթին ընկերություններին է
ոգնություն հանցվում սերմերի, ագնիվ տեսակի անա-
տունների և այլ տեսակի փոխատվութայն ժամանակ, ինչ-
պես և նրանց համար զեղջ ե արվում միասնական գյու-
ղատնտեսական հարկից:

Հողի ընկերութայն ոգտագործելու ոգուտներն այն-
քան շատ ու մեծ են, վոր վաղ թե ուշ գյուղացիներն
անցնելու յեն նրան: Յեթե հիմա ինչ—ինչ պատճառնե-
րով դժվար է ընկերություն հիմնել, պետք է ընտրել
հողի ոգտագործութայն այնպիսի ձևեր, վորոնցից հետա-
գայում ավելի հեշտ կլինի ընկերովի հողագործութայն
անցնելը:

Այս խնդրում գյուղացիք հաճախ սխալվում են: Այս
որվանից դենը վաղվա որը չեն տեսնում: Մինչդեռ հողաշինա-
րարությանն ու տնտեսությանը հարկավոր է համակեր-
պել վոչ միայն ներկան, այլ և ապագան տեսնելով: Չը-
պետք է աչքաթող անել, վոր խորհրդային իշխանու-
թյունն աստիճանաբար գյուղ է մտցնում գործիքներ,
տրակտորներ և ցանող, հնձող ու սերմ գտող մեքենաներ:
Կամաց-կամաց գյուղին կտրվի յելեկտրաքան ուժ ու նրա-
նով շարժող մեքենաներ:

Գյուղացիներին ձեռնտու կլինի մեծ քանակությամբ
լավ հատկութայն մեքենաներ արտադրել վաճառելու հա-
մար ու նրանց մի մասն էլ իրենք կվերամշակեն: Գյու-

ղացիութայն մեջ կտարածվեն գյուղատնտեսական այնպի-
սի գիտելիքներ, վորոնք ցույց կտան, թե ինչպես պետք
է տնտեսությունը վարել: Ահա այդ ժամանակ էլ կպարզ-
վի, վոր մանր, անշատ գյուղացիական տնտեսություն-
ները վոչ մի կերպ չեն կարողանալու մրցման դիմանալ
մեծ կոոպերատիվ կամ պետական տնտեսությունների
հետ, վորոնք գործի կդնեն մեքենաներ և վորոնց մթերք-
ները կլինեն ավելի արժան և ավելի լավ: Այդ դեպքում
մանր տնտեսություններին մնում է կամ վոչնչանալ
կամ միանալ ու կազմել մեծ տնտեսություններ: Ուրեմն
ավելի լավ է հենց այժմվանից հողի ոգտագործումը կա-
նոնավորել այնպես, վոր հետագայում կարելի լինի մանր
տնտեսություններից կազմել մեծը, առանց նրանց քայ-
քայելու ու ավերելու:

Հաճախ գյուղացին մտածում է այսպես. «Կկենտրո-
նացնեմ իմ հողը մի տեղ. կտեղափոխվեմ հողի վրա, ա-
գարակ կհիմնեմ, կառանձնանամ բոլորից ու հանգիստ
կլինեմ»: Վոչ վոք ինձ չի խանգարի և ինքս իմ տերը կլի-
նեմ»: Բայց պարզվում է, վոր մինչև իսկ միջակ տնտե-
սության համար առանձնացած՝ դժվար է վոտքի կանգնել,
իսկ թույլ տնտեսության համար՝ ավելի ևս: Նրանց հո-
ղաբաժինները փոքր են, իսկ ագարակ հիմնելու ծախքերը՝
մեծ: Պետք է հին տեղից տեղափոխվել ու նորից կառու-
ցել տնտեսության համար անհրաժեշտ բոլոր շենքերը:
Պետք է ջրհոր փորել, ցանկապատ քաշել, նոր հողը բա-
րելավել, ճանապարհներ անցկացնել:

Միմյանցից հեռու, առանձնացած ագարակներում
ապրելով՝ ավելի դժվար է միմյանց ոգնել, քան այն
գետքում, յերբ ապրում են միատեղ—գյուղակում կամ
գյուղում: Հեռու յեն լինում և հիվանդանոցից, և՛ դպրո-
ցից: Հետո՝ չե՞ վոր տարբեր ագարակներում տարբեր
սերմնափոխություններ են կիրառվում: Դրանից դաշտը

փոքր ե ստացվում ու նրա վրա դժվար ե հողի մշակումը, ցանքսը ու բերքի հավաքումը մեքենաներով կատարել: Իսկ յեթե գործի ընթացքը պահանջի ագարակատերերին միանալ մի ընդհանուր տնտեսութեան մեջ, դրա համար հարկավոր կլինի փոխել սերմացանի կարգը:

Յերբ գյուղն ելեկտրոֆիկացիայի յենթարկվի, ավելի հեշտ ու արժան կլինի ելեկտրական ուժն ընդհանուր գյուղին տալ, քան ցիր ու ցան ընկած ագարակներին: Գյուղականներում ավելի հեշտ ու ավելի ձեռնտու յե ե ընդհանուր շարժիչ մեքենաներ, ընդհանուր կայաններ ու պահեստներ ունենալ, քան առանձին ագարակներում: Կոոպերացիայի ե պետական առևտրի համար նույնպես ավելի հարմար ե գործ ունենալ մի բնակավայրում գտնվող տնտեսությունների հետ, վորոնց, մեր վատ ճանապահների շնովհիմ, շուտ ել չես հասնի: Միատեղ, մի գյուղում ապրելու դեպքում, բնակիչները միշտ ել հարմարություն կունենան հավաքվելու, միասին քննելու իրենց ընդհանուր գործերը, միասին ել մտածելու տնտեսութեան մեջ բարելավումներ մտցնելու մասին: Ագարակների բնակիչներն ընդհանուր գործեր քիչ ունեն, նրանց համար հավաքվելն անհարմար ե ու նրանք ընտելանում են ապրել ու աշխատել առանձնացած: Մենակ ել քիչ բան կշինես, ել տրնտեսութեան մեջ քիչ նորություններ կմտցնես:

Ուժը միութեան մեջ ե միայն:

Այս պատճառով ել իրավացի չեն այն գյուղացիները, վորոնք մտածում են ընդմիշտ ագարակներում հիմնվելու ու պահելու իրենց տնտեսությունները: Ներկայի համար դա գուցե հանգիստ ու ոգտավետ թվա, բայց հետագայում այդ ոգտությունը կվերանան ե տնտեսությունն ստիպված կլինի անսպասան վերաշինվելու: Ինչպես արդեն ասված ե, խորհրդային հողային որենքը ե իշխանությունն ամեն դեպքում չեն արգելում ուժեղ ագարակներ հիմնել:

Բայց յեթե նրանք ապագայում տնտեսութեան համար ոգտակար չեն, ապա ե նրանց աջակցություն ցույց տալը ձեռնտու չե, այդ պատճառով ել ագարակներ շինելու աշխատանքները կատարվում են վերջին հերթին առանց պետութեան կողմից ընկերություններին, համայնքներին տրվելիք աջակցութեան, արտոնությունների ու փոխառություն:

Ագարակներ արժե հիմնել միայն այնտեղ, ուր հողն իր բնական հատկությամբ ու դիրքով անհարմար ե լավ գյուղականներ կամ շեներ հիմնելու համար:

Մենք արդեն բացատրեցինք, վոր տնտեսութեան ե հողի ոգտագործությունը ամենից ոգտակար ձևը ընկերականն ե, իսկ ամենից անհարմարը, մանավանդ ապագայի համար, դա ագարակայինն ե: Ապա հողի ոգտագործման վոր ձևն ե միջին տեղը բռնում: Հողի ոգտագործման վոր ձևից ավելի հեշտ ե հետագայում ընկերական—հասարակական տնտեսութեան անցնելը: Դա յերեսուն—քառասուն տնից կազմված շեներով կամ գյուղակիներով, լայն շերտերի վրա, բազմադաշտային սերմնափոխություն, հողի ոգտագործումն ե: Դրան ե, վոր պետք ե ձգտեն գյուղացիք հողաշինարարության ժամանակ:

Յեթե գյուղը մեծ չե ե նրան տեղահան անելու կարիք չքա, հարկավոր ե հողաշինարարության ոգնությամբ գյուղի բոլոր հողերը հավաքել նրան մոտ ու նրա շուրջը ե մի լավ կլորացնել ու հավասարեցնել նրանց սահմանները: Հետո վարելահողը պետք ե բաժանել սերմնափոխության դաշտերի, իսկ դաշտերը բաժանել լայն հարմար շերտերի, վորպեսզի ամեն մի դաշտում ամեն տուն մեկ յերկու, մշակելու համար լայն ու հարմար, շերտեր ունենա:

Այն վայրերում, ուր հողի համայնական ոգտագործումը սովորական չի, այլ հնուց գոյություն ունի հողի

ոգտագործման առանձնական ձևը, առանց հողերի վերաբաժանութեան, այնտեղ պետք է նույնպես վոչնչացնել հողացրվածութիւնը և ստեղծել ամբողջական պատվածներ:

Հարվածային հողաբաժանութեան դեպքում սակավահող ու հողազուրկ, չքավոր ու միջակ ծխերը պետք է արթուն լինեն, վորպեսզի հողը կտրելիս ամեն մի ընտանիքի տրամադրվի վոչ այնքան, վորքան նա հող ունի ներկայիս, այլ վորքան հասնում է նրան ըստ յուր ծխի շնչերի թվի կամ ըստ տեղում ընդունված բաշխման միավորի (ծուխ, աշխատավոր ձեռք և այլն):

Այժմ արդեն պարզ է, թե ինչպիսի՛ հարմարութիւն է ստացվում գյուղում լայն շերտերով և բազմադաշտ սերմափոխութեամբ հողն ոգտագործելուց: Յերբ ապագայում ընդհանուր տնտեսութիւն հիմնելու կարիք լինի, հողին վերաբերող բոլոր անհրաժեշտ բաներն արդեն գոյութիւն կունենան: Կա ընդհանուր բնակավայր, վորտեղ հարմար է ամեն տեսակի տեխնիքական հարմարութիւններ ստեղծել հողը մեքենաներով մշակելուն անցնելու համար: Գյուղը տարածութեամբ բավականին մեծ ընդհանուր հողաբաժին ունի, վորը կարելի յէ ամբողջովին մեքենաներով մշակել: Ամեն մի տնտեսութիւն իր սերմափոխութիւնը հիմնովին շրջելու կարիք չի ունենա, վորովհետեւ բոլորի սերմափոխման հերթականութիւնն ընդհանուր եր: Հարկավոր չի միայն շատ փոքրիկ գյուղակներ հիմնել, վորովհետեւ ընդհանուր տնտեսութեան անցնելու դեպքում նրանք թույլ կլինեն և ավելի մեծ գյուղերը տընտեսութեան շահավետութեան տեսակետից նրանց կճնշեն:

VII. ԻՆՉՊԵՍ Ե ԿԱՏԱՐՎՈՒՄ ՀՈՂԱՋԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ.

Հողային Բաժինը գյուղացիներից հայտարարութիւն ստանալով, վորոշված ժամանակին տեղն է ուղարկում հողաչափ-հողաշինարար՝ գործը նախապատրաստելու հա-

մար: Հողաչափը գալով գյուղը, մեկ անգամ ևս պարզում է, թե իսկապես ինչպիսի՛ հողաշինարարութիւն են ցանկանում գյուղացիները: Դրա հետ միասին նա պարզում է՝ ի՞նչ հողեր պետք է կարգավորել, ով և ինչպիսի հողային իրավունքներ ունեն և վորքա՞ն հող պետք է ստանան: Գործը նախապատրաստելուց հետո հողաչափը բացատրում է ժողովին, թե ինչպես ավելի լավ կլինի կատարել հողաշինարարութիւնը: Բոլոր նրանք, ովքեր ոգտվում են հողից, պետք է մասնակցեն գործի քննութեանը, իրենց հայտարարութիւններն անեն և հողաչափից բացատրութիւններ խնդրեն, մինչև վոր պարզ չհասկանան, թե ինչպես կլինի հողաշինարարութիւնից հետո, ի՞նչպես կընկնեն սահմանները և վորտեղ, վորքան, ո՛ւմ և ինչպիսի հող կհասնի:

Լավ հողաշինարար ունենալու, ինչպես նաև հողից ոգտվողներին՝ գործին գիտակից մասնակցութիւն ցույց տալու դեպքում, շատ հաճախ ամբողջ գործը վերջանում է հաջող: Վերջանում են բոլոր վեճերն և ամեն մեկն ստանում է այն, ինչ ըստ որենքի հասնում է իրեն: Հողաչափը պետք է առանձնապես հետևի, վորպեսզի որենքին հակառակ և անարդար բան չկատարվի և վորպեսզի աղքատ և միջակ տնտեսութիւնները, հարուստ տնտեսութիւնների հետ համեմատած հողի կողմից զրկված չլինեն:

Յերբ վոր գործի նախապատրաստական մասը հաստատվում է, այն ժամանակ հողաչափ-հողաշինարարը նորից վերադառնում է հողաշինարարութիւնը վերջացնելու համար: Այստեղ արդեն նա ճշտութեամբ հաշվում է հողը և ցույց է տալիս սահմանները: Այդ դեպքում կարիք չկա հուզվելու, վոր բոլոր հողերը վորակի ու բերքի տեսակետից հավասար չեն իրար: Հողի արժեքավորումը կատարում է հողաչափը համայնքի լիազորների մասնակցութեամբ: Յեթե գյուղի հողաբաժինը մեծ է և տարբեր

հատկության հողեր շատ կան ու նրանց կատեգորիաները վորոշելիս վեճեր են առաջ գալիս, այն ժամանակ գործի յե հրավիրվում գյուղատնտես, վորը և ոգնում ե հողը ճշտությամբ կարգերի բաժանել: Յեթե ծխի հողաբաժինը վորակով վատ հող ե լինում, այն ժամանակ այդպիսի հողից տալիս են համեմատաբար ավել շատ, վորպեսզի վերջի վերջո նրանից կարելի լինի ստանալ նույնչափ բերք և նման հող ստացողը չվնասվի:

Հողաշխարհագրության ժամանակ հարկավոր ե հետևել ու ստուգել, վոր այն կատարվելուց հետո հողի ոգտագործման մեջ բոլորն ել հարմարություններ ունենան: Հարկավոր ե այնպես անել, վոր չմնան իրարից ցրված և բաժան-բաժան ընկած հողի շերտեր, հեռու ընկած հողեր, վատ սահմաններ, վոր վերջ տրվի ճանապարհների բացակայության, ջրի վատ մատակարարման և ուրիշ պակասությունների: Զի կարելի թույլ տալ, վոր հողաշինարարության հետևանքով վոմանց դրությունն ավելի լավ լինի, քան առաջ եր, իսկ մյուսներին վատ մնա, կամ ավելի վատանա: Պետք ե փոխադարձ հարմարություններ պահպանել և ստեղծել հողի ոգտագործման ընդհանուր բարելավում:

Հողաչափը պարտավոր ե կրկին ցույց տալ ու բացատրել հողոգտագործողներին իր կազմած նախագիծը ու գծած սահմանները, իսկ նրանք պետք ե մեկ անգամ ևս վերջնականապես պատկերացնեն գործը և հայտնեն հողաչափին, թե հարկավոր չե արդյոք հողաշինարարության մեջ վորևե փոփոխություն կամ բարելավում մտցնել: Հարկավոր ե մանավանդ հաստատ կերպով վորոշել ու հայտարարել, թե յերբ և ինչ կարգով պիտի անցնել հողի ոգտագործմանը նոր սահմաններում: Այդ դեպքում հարկավոր ե գիտենալ, վոր այդ անցնելը կարող ե լինել մի միայն գործը վերջնականապես հաս-

տատել տալուց հետո և վոչ յերբեք ավելի շուտ: Ինքնագլուխ և ժամանակից առաջ անցնելու համար՝ իբրև կամայական քայլ՝ պատիժ ե սահմանված:

Գյուղացիները յերբեմն զանց են առնում այդ, վորի հետևանքով յեթե գործի վերջնական հաստատման ժամանակ հատկաձված հողաբաժինները փոփոխվեն, այդ դեպքում ստիպված են լինում նորից խախտելու տնտեսությունը: Ավելի լավ ե սպասել, մինչև գործը վերջնականապես հաստատվի ու այն ժամանակ արդեն բոլորովին հանգիստ ու վստահորեն անցնել հողի նոր ոգտագործմանը:

Իրենց բոլոր հայտարարությունները, վեճերն ու անբավականությունները հողաշինարարության մասին գյուղացիները պետք ե հայտնեն հողաչափին՝ իրանց նախագիծն ու սահմանները ներկայացնելուց վոչ ուշ, քան յերկու շաբաթվա ընթացքում: Յեթե այդ ժամանակամիջոցը, վոչ հարգելի պատճառներով, բաց ե թողնվում, այն ժամանակ գալառի հողային բաժինը գործի մասին ել վոչ մի դիմում չի ընդունում:

Գավառի վորոշումից անբավական մնացողները կարող են յերկու շաբաթվա ընթացքում բողոքել Հողժողովումատին, վորը և կասի իր վճռական խոսքը: Սակայն գանդառվել և գործը յերկարացնել արժե այն դեպքում միայն, յերբ գործի մեջ թույլ ե տրված վորևե ապորիսություն: Հասարակ բաների համար չարժե ժամանակ ու դրամ վատնել: Անմիտ ու դատարկ բողոքները, վորոնք արվում են հենց այնպես միայն, գործը չձգձգելու համար, կթողնվեն առանց հետևանքի:

Գործը վերջնականապես հաստատելուց հետո, հողաշինարարության ժամանակ վորոշված հողային սահմանները հաստատվում են ընդունված սահմանային նշաններով: Միաժամանակ սահմանների պտույտներում դրվում

են սահմանային սյուները՝ խորհրդային մուրճ ու մանգաղ նշանով։ Դաշտային վայրերում սահմանները ակոսվում են գութանով։ Վերջապես, կարգավորված հողի համար, համայնքին հողային Վարչությունից փաստաթուղթ է տրվում, վորը կոչվում է հողային վավերագիր (земельная карта)։ Նրա մեջ արձանագրված է տեղի հատակագիծը ու ցույց տված նրա սահմանները ու հողի ընդհանուր քանակը իր առանձին տեսակներով։ Նույն փաստաթղթում գրի յեն առնվում է հողից ոգտվողների բոլոր իրավունքները։ Հողային վավերագիրը տալու ժամանակ այդ վավերագիրը հատուկ համարով նշանակվում է հողային տոմարագրության գործում։

Դրանով վերջանում է հողաշինարարությունը։ Բայց հողաշինարարության գործը վերջացնելով, գյուղացիք չպետք է հանգստանան։ Հողաշինարարությունը փոքր նշանակություն կունենա, յեթե հողը միայն նոր ձևով կարգավորվի, իսկ նրա վրա տնտեսությունը հին ձևով տարվի, հողը վատ մշակվի, առանց անհրաժեշտ պարարտացման մնա և վատ սերմեր ցանվեն։ Բարեկարգված հողի վրա պետք է անմիջապես բարելավ տնտեսության անցնել՝ գյուղատնտեսների խորհրդով ու նրանց ղեկավարությամբ իրականացնելով այն ամենը, ինչ վոր ճանաչված է գիտության կողմից և ստուգված է կյանքում։ Միայն այն ժամանակ—բարեկարգված հողի վրա տնտեսությունը կլինի կանոնավոր և արդյունավետ։ Այն ամենից հետո, ինչ վոր բացատրվեց հողաշինարարության մասին, մենք տեսնում ենք, վոր խորհրդային հողաշինարարությունը կատարվում է առանց վորևէ բռնության։ Այդ կատարվում է վոչ թե թաքուն, գաղտագողի, այլ իրենց, աշխատավոր հողագործների լայն մասնակցությամբ՝ նրանց աչքի առջև և հենց նրանց հետ միասին։ Յեվ վորքան նրանք իրենք գիտակցաբար կվերաբերվեն գործին

և խորը կթափանցեն, այնքան գործն ավելի լավ կընթանա և այնքան ավելի մեծ ոգուտներ կստացվի։

Իսկ Խորհրդային Իշխանությունն այդ ղեպքում կանգնած է աղքատ ու միջակ տնտեսությունների կողմը, նրանց պաշտպանում է կուլակների ճնշումից ու ամեն կերպ ոգնում է, վոր հողը լավագույն կերպով ոգտագործվի։ Այդ ոգտագործությունը լավ է այնքան, վորքան ավելի մոտ է հողի ընկերովի ոգտագործման ձևին ու վորքան հեռու յե մանր, միայն իր ուժով աշխատող տնտեսությունից, վորը մեկուսացած է իր վանդակում։ Ապագայում հաղթանակը այնուամենայնիվ նման տնտեսություններին չի լինելու։ Հեռատես, կշռադատող հողագործողը, հողաշինարարության անցնելիս, պետք է այդ լավ հասկանա և յերբեք չմոռանա։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

62

1. Դյուրացիի իրենի պես է հոգ տանել իրենց հողերի կարգավորման մասին 3
2. Վո՞րն է հողային անբարեկարգությունը 4
3. Ինչո՞ւ հողային անբարեկարգությունը ձեռնառ չե գյուղացիական տնտեսության համար 7
4. Ի՞նչ է հողաշինարարությունը յեղ ինչո՞ւ է նա ձեռնառ 19
5. Ի՞նչպես պես է սկսել հողաշինարարությունը 21
6. Հողի ոգտագործման ձեվերի ընտրության մասին 26
7. Ի՞նչպես է կատարվում հողաշինարարությունը 34

Խ. Ս. Շ. Մ. ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐ. ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍԵԿՑԻԱ

Մ Ո Ս Կ Վ Ա

ՆԻԿՈՅԼՍԿԻ ՓՈՂ., 10.

Ի. ՍՏԱԼԻՆ—Գյուղացիական հարց. գինը 50 կ.: Ի. ՍՏԱԼԻՆ—Աղգային հարց. (տպագրված է): Վ. Լենին—Պատգամներ յերեսարարության. գինը 15 կ.: Ի. Ֆելերովսկի—Մեր առաջին բանվորա-գյուղացիական հեղափոխության. գինը 70 կոպ.: Ն. ԿՐՈՒՊՍԿԱ—Լենինի պատգամները ժողովրդական լուսավորության մասին. գինը 20 կ.: ԼԱՎՐԵՆՏՅԵՎ—Ինչպես աշխուժացնել խորհուրդները. գինը 30 կ.: Չ. ՅԱՎՈՐՍԿԱ—Կարա Յետկին (կենսագր.). գինը 10 կ.: Ն. ՏՅՈՒՐՅԱՆՈՒՆ—Աղգային հարցը և դպրոցը. գինը 40 կ.: Բ. ԺԱՎՈՐՈՆՅԱՆ—Հասարակագիտությունը I աստիճ. դպրոցում. գ. 65 կ.: Ն. ՅԵԼԻՉԵՐՈՎ—Ինչ վարդաց կուս. XIV համագումարը. 112 էջ, գինը 30 կ.: Ա. ԴՄԻՏՐՅԵՎ—Տգիտությունը և սնահավատությունը. գինը 15 կոպեկ:

Մ. ԼԻՎԵՆՍԿԻ—Գյուղատնտեսական հարկ. գինը 20 կ.: ՅԵՍԻՊՈՎ—Գյուղացիության պահանջները և խորհրդային դպրոցի ծրագրերը. գինը 12 կոպ. Պ. ՎԼԱՍՈՎ—Հողի մշակումը յերաշտի ժամանակ. գինը 40 կոպ.: Լ. ՅՈՉԵՖՈՎԻՉ—Գյուղ կանգնի գերան կկտրի (կոպեկաբանության գյուղում). գինը 30 կ.: Ի. ՊՈՒՅԱՊՈՂՆԻ—Աստուծո կամքը, թե գյուղատնտեսական գիտությունը. գինը 20 կոպ.: Ա. ԿՐԱՎՉԵՆԿՈ—Թե ինչպես կարելի չի գյուղում ելքաբերականություն անցկացնել. գինը 15 կոպ.: Պ. ԼԻՍՆՉՈՎ—Խոզը գյուղացիների կերակրողն է. գինը 18 կոպ.: Ն. ԲՐԱՆՆԻ—Թե ինչպես գերմանացիներն ստեղծեց, վոր կովը տարին յերկու անգամ ծնի. գինը 15 կ.: Ա. ՍԿՈՐՈՂՈՎ—Ինչպես ընտրել կաթնառատ կով. գինը 12 կոպ.: Ա. ՍԿՈՐՈՂՈՎ—Առաջին ոգնություն հիվանդ կենդանուն. գինը 17 կոպեկ: Ա. ԲՐԱՆՍՏՈՒՐԳ—Ընտանի կենդանիների վարակիչ հիվանդությունները. գինը 17 կոպեկ: Ն. ՍԵՄԵՇԿՈ—Թորախտ (պատկերազարդ). գինը 25 կոպ.: Բ. ԳԻՆՍԿՈՒՐԳ—Յերեխաների վարակիչ հիվանդությունները. գինը 30 կոպ.: Վ. ԲՐՈՆԵ—Վեներական ախտեր. գինը 25 կոպ.: Ա. ՍՊԵՐԱՆՍԿԻ—Մոր այրեխարանը—(պատկերազարդ). գինը 16 կոպ.:

Ն. ՍԵՄԵՅԻՆ—Ժրեք, նրա վարդիները և թռուները. Վ. ՅԱՉՎԻՏԿԻՅ—Մարդկային բնակարանի պատմությունը. գինը 15 կոպ.: Դ. ԳՐԱՎԵ—Ինչպես և ապրված տեղերը. (պատկերազարդ). ԳՐԵՄՅԱՅԻՅ—Վորոտ, կայծակ և ելքաբերականություն (պատկերազարդ): Ա.ԳՈՂ—Մարդու և կենդանիների ծագումը (պատկերազարդ):

Մ. ԳՈՐԿԻՅ—Յերեսարար գրողը: Մարդը. գինը 15 կոպ.: Ա. ՍԵՐԱՖԻՄՈՎԻՉ—Պատմվածքներ: Դ. ՄԱՄԻՆ—ՍԻՐԻՅԱՆ—Մոծակի և արջի մասին. (պատկերազարդ). գինը 15 կոպ.: Պ. ՈՐԼՈՎՅԵ—Ծամբորդություն այրուպլանով (պատկերազարդ) գինը 22 կ.: Պ. ՈՐԼՈՎՅԵ—Քիկիկոտ Կուզկան (պատկերազարդ). գինը 28 կոպ.: Ա. ԿՈՒՊԻՆ—Յերկրի խորքերում (պատկերազարդ). գինը 15 կոպ.: Ա. ՆԵՎԵՐՈՎ—Ինչպես ելին ապրում տիկնիկները և ինչ արեց արձիճի գինովորը (պատկերազարդ). գինը 16 կոպ.: Ա. ԿՐԱՎՉԵՆԿՈ—Ինչպես Սաքոն կարմիր բանակային դարձավ. գինը 35 կոպ.: Ֆ. ՅՈՔՍ—Միսիստր մեկ ժամով (պատկերազարդ). գինը 18 կոպ.:

Յե. ՌԱԴԻՆ—Պիոներ, պահպանի առողջությունը. գինը 10 կոպ.: Պ. Ռ.—Պատանի պիոներ (պատկերազարդ. ժողովածու). գինը 45 կոպ.: Պ. ՆԼԵՆԻՆԻՎ—Կարմաժորիները. գինը 45 կոպ.: Ս. Լ.—Գեղջկուհին և յերեսաները: «ԹՈՒՉՈՒՆՆԵՐ»—Իունատիկ այլո՞ւ ժանտկները համար. գինը 20 կ.:

Г. И. Е. Центрриздат, Москва, Никольская, 10.

Կամ՝ Յերեսարար Գրական Պետություն:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0293188

4122 30 400

15890

Н. РУДИН

**Азбука крестьянского
землеустройства.**

На арийском яз.

Центральное Издательство Народов Союза С. С. Р.

Москва.

Никольская 10.